

Тема 7: Судовий розгляд у суді першої інстанції

Центральна стадія кримінального провадження — де докази досліджуються безпосередньо, обвинувачення перевіряється змагальністю, а суд ухвалює остаточне рішення відповідно до вимог КПК України.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Мета вивчення теми

Студенти мають сформувати цілісне розуміння судового розгляду — від відкриття засідання до судових дебатів та останнього слова обвинуваченого.

Судові дебати

Формулювати обґрунтовані процесуальні позиції сторін у судових дебатах та виявляти порушення, що впливають на законність рішення.

Дослідження доказів

Застосовувати норми КПК при визначенні порядку дослідження та оцінювати докази за критеріями належності, допустимості, достовірності.

Процесуальна структура

Правильно орієнтуватися у структурі судового розгляду та розмежовувати повноваження суду і сторін.

Структура теми

План лекції

01

Загальна характеристика
судового розгляду

02

Судове слідство: порядок і межі

03

Дослідження та оцінка доказів

04

Судові дебати та останнє слово обвинуваченого

05

Процесуальні гарантії сторін у судовому розгляді

Судовий розгляд як центральна стадія провадження

Судовий розгляд у суді першої інстанції — це стадія, де суд безпосередньо досліджує докази, заслуховує сторони, перевіряє обґрунтованість обвинувачення та приймає остаточне рішення щодо винуватості чи невинуватості особи (ст. 318–322 КПК України).

- ❏ Якщо досудове розслідування збирає матеріал для суду, то судовий розгляд перевіряє його в процедурі правосуддя. Обвинувачення має витримати випробування змагальністю, безпосередністю, усністю, гласністю та внутрішнім переконанням суду.

Нормативна основа судового розгляду

Судовий розгляд регулюється цілою системою норм КПК України, що перетворює його на процесуально найбільш насичений сегмент кримінального процесу.

Ст. 27	Гласність і відкритість судового провадження
Ст. 28	Розумні строки кримінального провадження
Ст. 318	Строки і загальний порядок судового розгляду
Ст. 319	Незмінність складу суду
Ст. 321	Повноваження головуєчого в судовому засіданні
Ст. 322	Безперервність судового розгляду
Ст. 337	Межі судового розгляду

Основні риси судового розгляду

Змагальність

Сторони в повному обсязі реалізують процесуальні можливості. Суд виступає арбітром, що забезпечує рівність сторін.

Безпосередність

Суд особисто сприймає і досліджує докази в засіданні — допитує учасників, оглядає речові докази, оголошує документи.

Чітка форма

Суворо визначена процедура забезпечує законність, передбачуваність і справедливість правосуддя.

Публічність

Провадження здійснюється відкрито. Закритий розгляд — лише у випадках, прямо передбачених законом.

Мета і завдання судового розгляду

Перевірка обвинувачення

1

З'ясувати, чи підтверджується обвинувачення належними, допустимими та достатніми доказами.

Справедливе вирішення конфлікту

2

Встановити фактичні обставини в процедурі, що поважає право на захист, право бути вислуханим, право ставити запитання.

Ухвалення законного рішення

3

Постановити законний, обґрунтований і вмотивований вирок або інший підсумковий акт.

Розумні строки (ст. 28 КПК)

Кожна процесуальна дія має здійснюватися в об'єктивно необхідні строки. Суд несе відповідальність за організацію процесу та уникнення невиправданих зволікань.

Кожен має право, щоб обвинувачення стало предметом розгляду в найкоротший строк або провадження було закрито.

Пріоритетний розгляд

Невідкладно і першочергово розглядаються провадження щодо:

- Осіб, що тримаються під вартою
- Неповнолітніх обвинувачених
- Кримінальних правопорушень проти малолітніх та неповнолітніх

Суд — не пасивний спостерігач, а відповідальний за процесуальну дисципліну.

Розумні строки та безперервність судового розгляду

Незмінність складу суду та роль головуючого

Незмінність складу (ст. 319 КПК)

Розгляд відбувається в одному складі суду. У разі заміни судді — розгляд, як правило, починається спочатку. Суддя має особисто сприймати докази, щоб повноцінно їх оцінити.

Кримінальний процес цінує не лише результат, а й шлях, яким цей результат досягається.

Роль головуючого (ст. 321 КПК)

Головуючий керує ходом засідання, забезпечує послідовність процесуальних дій, реалізацію прав учасників та спрямовує розгляд на з'ясування всіх обставин.

Головуючий — це процесуальний менеджер засідання, який водночас не має права ставати на бік жодної зі сторін.

Безперервність та участь сторін

Безперервність (ст. 322 КПК)

Розгляд відбувається безперервно, крім часу для відпочинку. Відкладення допускається у процесуально виправданих ситуаціях. Безперервність \neq поспіх, а відкладення не повинно ставати прикриттям для затягування.

Участь сторін

Розгляд здійснюється з обов'язковою участю сторін. Неприбуття прокурора або обов'язкового захисника — підстава для відкладення. Неповажна причина може спричинити дисциплінарну відповідальність.

Судове слідство: порядок і межі

Судове слідство — центральна частина судового розгляду, де суд безпосередньо досліджує докази у змагальній формі та формує внутрішнє переконання щодо обвинувачення.

Поняття та значення судового слідства

Змагальна форма дослідження

На відміну від досудового розслідування, судове слідство відбувається змагально:

- Сторона обвинувачення доводить обґрунтованість обвинувачення
- Сторона захисту його спростовує
- Суд забезпечує рівність сторін і досліджує докази

Регулюється ст. 342–364 КПК України (глава 28).

Значення судового слідства

- Формується внутрішнє переконання суду
- Перевіряється допустимість, належність і достовірність доказів
- Визначається, чи доведено обвинувачення поза розумним сумнівом

Початок розгляду та встановлення особи обвинуваченого

3

Оголошення акта (ст. 347)

Оголошується обвинувальний акт — фіксується зміст обвинувачення та починає діяти принцип меж судового розгляду.

2

Встановлення особи (ст. 343)

Суд встановлює особу обвинуваченого, роз'яснює йому права та з'ясовує, чи зрозуміло обвинувачення.

1

Відкриття засідання (ст. 342)

Оголошення складу суду, з'ясування явки учасників, вирішення питання про можливість розгляду, роз'яснення прав.

Відкриття засідання — це не формальність. Без цього процесуального «старту» всі подальші дії можуть бути визнані незаконними.

Порядок дослідження доказів

Після оголошення обвинувального акта суд визначає обсяг і порядок дослідження доказів (ст. 349 КПК). Суд враховує думку сторін, але ухвалює рішення самостійно.

Допит обвинуваченого

Право давати показання або відмовитися від них.

Допит свідків і потерпілого

Допит сторонами з можливістю перехресного допиту.

Письмові та речові докази

Дослідження документів, огляд речових доказів.

Висновки експертів

Оголошення та дослідження експертних висновків.

Аудіо- та відеозаписи

Відтворення записів у судовому засіданні (ст. 351–360 КПК).

Межі судового слідства та принцип безпосередності

Межі розгляду (ст. 337 КПК)

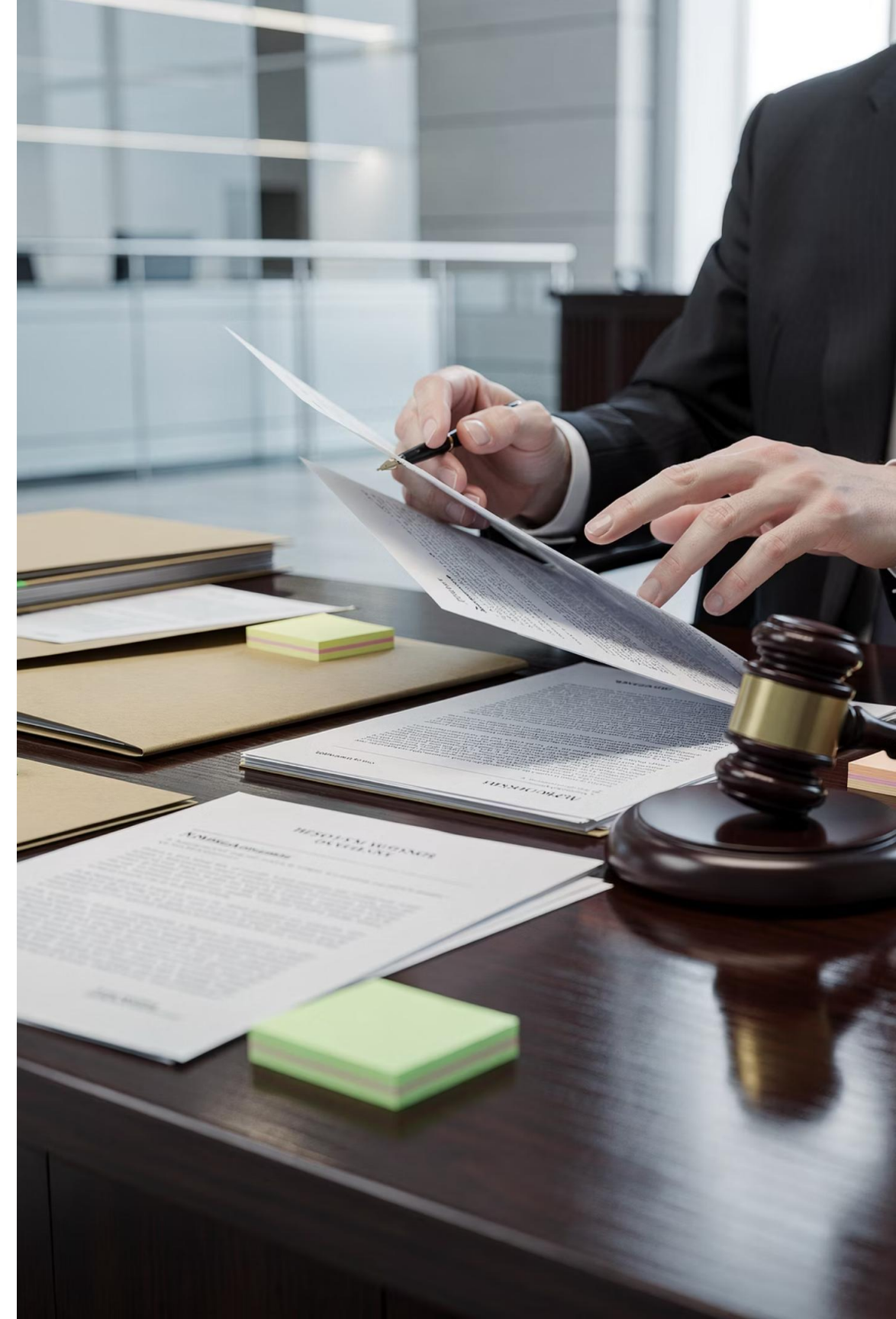
Суд розглядає провадження лише щодо обвинуваченого і лише в межах висунутого обвинувачення. Суд не може досліджувати інші злочини, розширювати обвинувачення або виходити за межі обвинувального акта.

Закон допускає зміну обвинувачення прокурором та уточнення обставин у межах пред'явленого обвинувачення.

Безпосередність (ст. 23 КПК)

Суд зобов'язаний особисто дослідити докази, не покладаючись лише на письмові матеріали. Вирок не може ґрунтуватися виключно на матеріалах досудового розслідування.

Суд має оцінити докази власними процесуальними засобами.

Роль суду в судовому слідстві

Суд активний

- Керує процесом (ст. 321 КПК)
- Забезпечує дотримання порядку
- Може ставити запитання
- Контролює допустимість доказів

Суд неупереджений

- Не підміняє сторони
- Не здійснює доказування замість прокурора
- Не виступає стороною обвинувачення

- Ключовий баланс: активність без втрати неупередженості. Саме цей баланс відрізняє справедливий суд від інквізиційного процесу.

Практика Верховного Суду: межі розгляду

Верховний Суд (огляд практики ККС ВС за перше півріччя 2024 року) наголосив: відсутність у матеріалах первинного обвинувального акта, який раніше був повернутий прокурору, сама по собі не означає істотного порушення, якщо фактичний розгляд здійснювався в межах обвинувачення за тим актом, з яким прокурор повторно звернувся до суду після усунення недоліків.

Для суду важливий не «археологічний інтерес» до всіх попередніх редакцій документів, а дотримання реальних процесуальних меж розгляду і право особи розуміти, у чому саме її обвинувачують.

Завершення судового слідства

Вирішення клопотань

Розглядаються всі клопотання сторін щодо доказів та процесуальних питань.

Дослідження всіх доказів

Суд переконується, що всі заявлені докази досліджено у встановленому порядку.

Перехід до дебатів

Після завершення слідства суд переходить до судових дебатів.

Додаткові докази

З'ясовується, чи бажають сторони подати додаткові докази.

Узагальнення: судовий розгляд і судове слідство

Судовий розгляд перетворює матеріали кримінального провадження на судові знання, а обвинувачення — або на доведений вироком висновок, або на спростовану процесуальну претензію держави.

Висновки до теми 7

Судовий розгляд

Основна стадія кримінального провадження, де суд за участю сторін безпосередньо досліджує докази та ухвалює підсумкове рішення.

Судове слідство

Ключовий етап розгляду з чітким процесуальним порядком, обмеженістю межами обвинувачення та активною, але неупередженою роллю суду.

Практичне значення

Студент має не лише знати нормативне регулювання, а й розуміти судовий розгляд як інструмент перевірки обвинувачення та реалізації принципів справедливого судочинства.

Момент істини в кримінальному процесі

Якщо шукати «момент істини» у кримінальному процесі — він настає у судовому слідстві, під час дослідження та оцінки доказів. До цього моменту існують лише версії: слідчий зібрав матеріали, прокурор сформулював обвинувачення, захист підготував позицію.

Але тільки в суді ці версії «зіштовхуються» у відкритому процесі. Суд має відповісти на головне питання: чи доведено обвинувачення настільки, щоб обмежити права людини? Це не технічне питання — це фундаментальна межа між державою і людиною.

Що означає «дослідження доказів» у суді

Безпосереднє сприйняття

Суд сприймає доказ безпосередньо — ст. 23 КПК України. Не можна покладатися лише на матеріали справи.

Перевірка та зіставлення

Суд перевіряє доказ через питання, уточнення, зіставлення з іншими доказами у справі.

Принципова різниця

Між «прочитати протокол допиту» і «почути людину в суді» — величезна різниця. Саме вона часто визначає результат справи.

Свідок має бути допитаний у суді, документ — оголошений, відеозапис — переглянутий. Лише тоді доказ стає частиною судового пізнання.

Логіка змагального процесу

КПК України (ст. 349 і далі) встановлює порядок дослідження доказів. Суд при цьому може ставити запитання та уточнювати обставини, але не повинен виступати замість сторони. Суд — це арбітр у процесі доведення, а не слідчий у мантії.

Три ключові критерії доказу

1. Належність

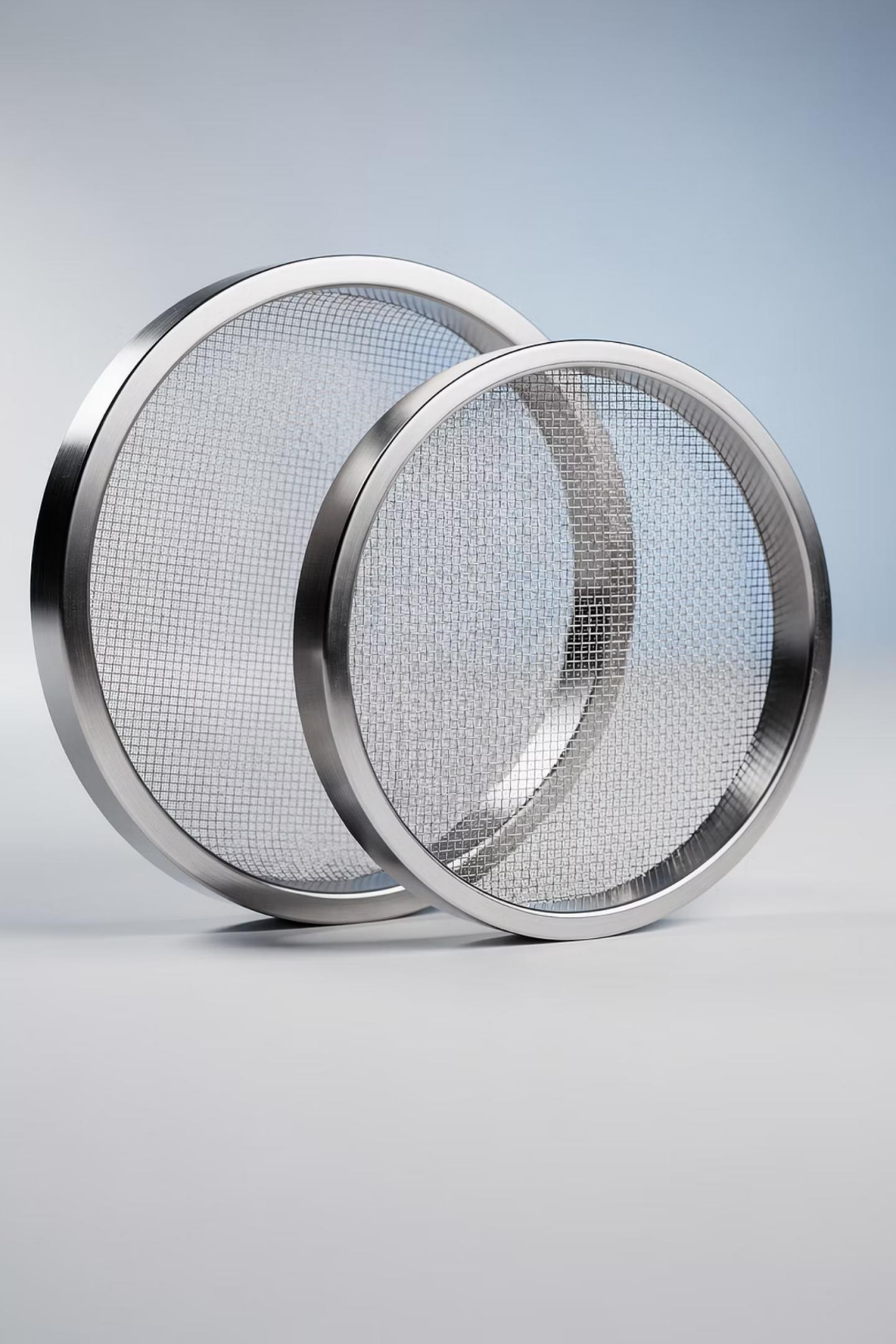
Доказ має стосуватися обставин, що мають значення для провадження. Якщо не стосується предмета доказування — він не потрібен.

2. Допустимість

Питання способу отримання (ст. 86 КПК). Незаконний обшук, допит без адвоката, порушення процедури — доказ «випадає» зі справи. Мета не виправдовує засоби.

3. Достовірність

Питання змісту: чи не суперечить доказ іншим, чи логічний, чи послідовний, чи не змінювались показання. Суд працює як аналітик.

Оцінка доказів: внутрішнє переконання суду

Стаття 94 КПК України

Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, на основі всебічного, повного і неупередженого дослідження, керуючись законом.

Що це означає на практиці

- Не існує «таблиці істини» чи формули «2 докази = вина»
- Немає заздалегідь встановленої сили доказів
- Суд зіставляє докази, аналізує суперечності, оцінює логіку
- Це раціональний процес, а не інтуїція

Саме тут проявляється професійний рівень судді.

Стандарт доказування: «поза розумним сумнівом»

Обвинувачення має бути доведене поза розумним сумнівом — це практичне втілення презумпції невинуватості.

Що це означає

У суду не залишилось обґрунтованих сумнівів. Версія обвинувачення є найбільш логічною і підтвердженою, альтернативні версії спростовані.

Якщо сумнів залишається

Він тлумачиться на користь обвинуваченого. Це не «абсолютна істина», але достатня впевненість для обмеження прав людини.

Типові помилки при оцінці доказів

✘ «Є доказ — значить вина доведена»

Один доказ нічого не означає без системи. Потрібна сукупність.

✘ «Правдивий доказ — допустимий»

Законність отримання — окрема вимога. Навіть «правдивий» незаконний доказ не може бути використаний.

✘ «Суд сам знайде істину»

Суд працює в межах того, що подали сторони. Він — арбітр, а не слідчий.

✘ «Сумнів — проблема захисту»

Ні. Сумнів — це проблема обвинувачення. Саме воно зобов'язане його усунути.

Судові дебати та останнє слово обвинуваченого

Якщо судове слідство — це «збір і перевірка матеріалу», то судові дебати — це момент, коли цей матеріал перетворюється на аргумент, позицію, переконання.

Місце дебатів у структурі судового розгляду

Судові дебати — завершальна стадія судового розгляду перед виходом суду до нарадчої кімнати. Після того як всі докази досліджені, всі клопотання розглянуті, суд оголошує завершення судового слідства і переходить до дебатів (глава 28 КПК, ст. 364–366).

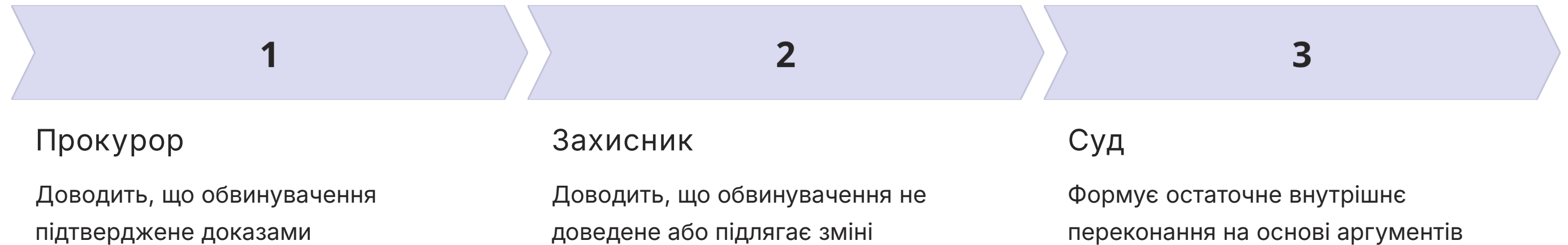
📄 Ключова відмінність: Судові дебати — це не повторення доказів, а їх інтерпретація. Сторони вже не додають нову фактичну інформацію, а переконують суд у правильності своєї версії.

Послідовність виступів (ст. 364 КПК)

1. Прокурор
2. Потерпілий або його представник
3. Захисник
4. Обвинувачений

Після виступів сторони мають право на репліку, але вона не повинна перетворюватися на новий виступ.

Сутність судових дебатів: «битва аргументів»

Тут уже не працює логіка «показати доказ». Тут працює логіка: пояснити значення доказу, показати його місце в системі, спростувати позицію опонента. Судове слідство — це матеріал, а дебати — це його «інструкція з читання».

Межі дебатів та типові помилки сторін

Процесуальні межі

Сторони не можуть:

- Посилатися на докази, які не досліджувались у суді
- Вводити нові факти
- Змінювати предмет доказування

Дебати — це підсумок того, що вже доведено або не доведено.

Типові помилки

- ❌ Переказ доказів без аналізу — суду важливо не «що є», а що це означає
- ❌ Емоції замість аргументів — суд не приймає рішення на підставі емоцій
- ❌ Ігнорування слабких місць — сильна позиція їх пояснює, а не приховує
- ❌ Вихід за межі досліджених доказів — грубе процесуальне порушення

Останнє слово обвинуваченого

Після завершення дебатів суд надає слово обвинуваченому (ст. 365 КПК України). Це окрема стадія, а не частина дебатів.

Права обвинуваченого

Має право висловитися, не обмежений у змісті, може говорити все, що вважає за потрібне

Заборони для суду

Не можна переривати, ставити запитання, обмежувати за змістом (окрім очевидних зловживань)

Наслідки порушення

Скасування вироку та направлення справи на новий розгляд — це істотне порушення КПК

Чому останнє слово — це не формальність

Якщо людині не дали можливості висловитися перед вироком — це вже не справедливий суд.

Право бути вислуханим

Це реалізація фундаментального права та елемент справедливого суду за стандартами КПК і Конституції.

Вплив на переконання суду

Останнє слово може пояснити мотиви поведінки, розкрити неочевидні обставини та змінити сприйняття справи судом.

Після дебатів і останнього слова суд негайно виходить до нарадчої кімнати. Далі — лише внутрішнє переконання суддів.

Процесуальні гарантії сторін у судовому розгляді

Якщо судовий розгляд — це механізм, то процесуальні гарантії — це те, що не дає цьому механізму перетворитися на інструмент свавілля.

Базові процесуальні гарантії

Право на захист (ст. 20 КПК)

Знати обвинувачення, мати захисника, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів. Це активний вплив на хід процесу.

Змагальність та рівність (ст. 22 КПК)

Кожна сторона самостійно доводить позицію. Прокурор не має привілеїв. Суд не може виступати «другим прокурором».

Презумпція невинуватості (ст. 17 КПК)

Обов'язок доказування — на обвинуваченні. Усі сумніви — на користь обвинуваченого. Недостатньо доказів — виправдання.

Презумпція невинуватості: практичний інструмент

Презумпція невинуватості — це не декларація. Вона принципово змінює логіку процесу: не захист доводить невинуватість, а обвинувачення доводить вину.

Додаткові гарантії справедливого суду

Безпосередність та усність (ст. 23)

Суд не спирається на «чужі висновки». Докази перевіряються у відкритому процесі, озвучуються та обговорюються.

Гласність (ст. 27)

Судовий розгляд є відкритим. Суспільство контролює суд. Закритий розгляд — виняток, а не правило.

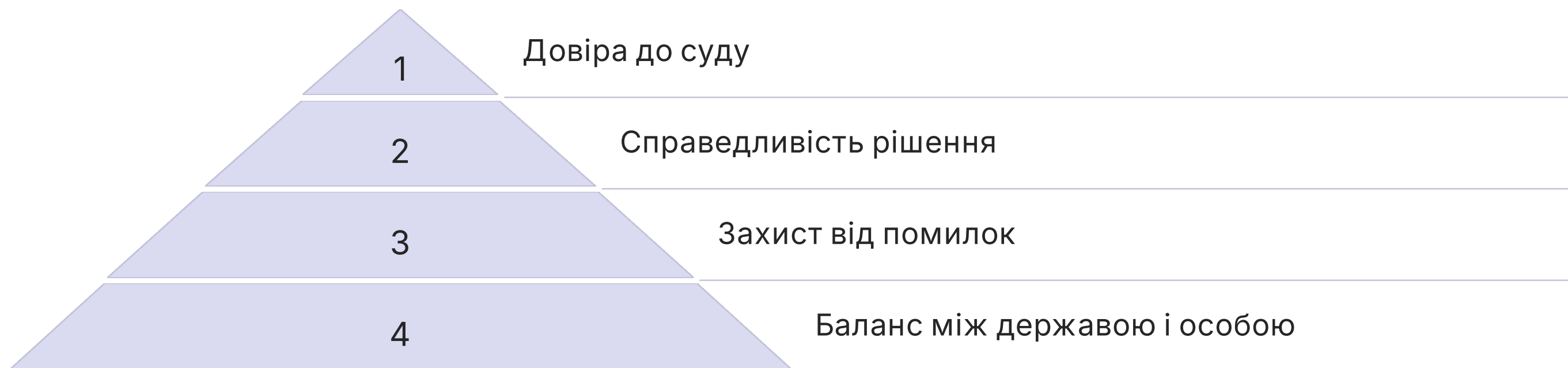
Розумні строки (ст. 28)

Справа не може розглядатися роками. Затягування — це порушення прав. Суд активно керує темпом.

Незмінність складу суду

Той, хто слухав справу — той і вирішує. Суддя має особисто сприймати докази. Інакше — ризик несправедливості.

Процесуальні гарантії: система запобіжників

Процесуальні гарантії — це не додаток до кримінального процесу. Це його суть. Вони впливають зі ст. 7, 17, 20, 22, 23, 26, 27, 28 КПК України та конституційних принципів справедливого суду.

Фінальний підсумок теми

- Судовий розгляд
Центральна стадія кримінального процесу
- Дослідження доказів
Інтелектуальна основа рішення суду
- Судові дебати
Кульмінація аргументації сторін
- Процесуальні гарантії
Фундамент справедливості

Кримінальний процес — це не про покарання. Це про перевірку того, чи має держава право покарати. І якщо ця перевірка не витримана — вирок не має права існувати.